

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника
БИКОВА Олександра Миколайовича
на дисертацію Гуменюк Тетяни Володимирівни на тему
«Державно-правові погляди Кирила Трильовського»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань
08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Одним із важливих завдань сучасної історико-правової науки є відродження тих фактів та подій українського державотворення, які в силу певних подій були призабуті або ж неналежним чином оцінені. Така можливість постала після проголошення незалежності нашої держави, коли на основі об'єктивного усестороннього вивчення джерельної та історіографічної бази з'явилася реальна можливість висвітлення "білих плям" в українському державотворенні та належного аналізу ролі окремих постатей у цьому процесі. У цьому контексті дослідницький інтерес до життєвого шляху, індивідуальних особливостей та діяльності відомих діячів минулого помітно зростає. Водночас постає реальна необхідність відновлення історичної справедливості щодо якнайшвидшого запровадження до наукового обігу творчої спадщини наших попередників, значна частина якої була практично недосяжною для широкого загалу. У цьому зв'язку дослідження державно-правових поглядів К. Трильовського є вкрай актуальним, воно сприяє комплексному висвітленню суспільно-політичних процесів в українських землях другої половини ХІХ – початку ХХ століття, дає можливість різностороннього аналізу особливостей українського державотворення на межі століть. Це важливо ще й з огляду на те, що багато державно-правових ідей К. Трильовського не втратило своєї актуальності в умовах сьогодення. Вони мають велике значення для забезпечення національної і територіальної єдності, у процесі будівництва сучасної демократичної української держави.

Тема дисертаційного дослідження відповідає також тематиці кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (державний реєстраційний номер УкрІНТЕІ: 0118U001384).

З урахуванням наведеного, дисертаційне дослідження Гуменюк Тетяни

Володимирівни є актуальним та важливим для розвитку сучасної історико-правової науки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційне дослідження Гуменюк Т. В. характеризується системним підходом до предмету дослідження, логічним викладенням змісту роботи та послідовністю аргументації запропонованих висновків.

Обґрунтованість висновків та положень, сформульованих у роботі, зумовлена ґрунтовним аналізом необхідних наукових джерел, зокрема, останніх публікацій за тематикою дослідження. Зазначене забезпечило системний підхід до дослідження обраних авторкою питань, пов'язаних із об'єктивним комплексним висвітленням державно-правових поглядів Кирила Трильовського. Відстоюючи свою позицію щодо окремих із досліджених питань, авторка коректно висловлюється щодо поглядів інших науковців, ввічливо веде наукову полеміку, аргументуючи свої пропозиції.

Висновки та сформульовані пропозиції, зроблені в роботі є переконливими та ґрунтуються на системному аналізі норм законодавства, наукових джерелах та результатах інших наукових досліджень. Список використаних джерел налічує 272 найменування.

Авторкою вдало застосовуються необхідні наукові методи пізнання. Методологічну основу дисертації становить система загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, що забезпечують комплексний розгляд державно-правових поглядів К.Трильовського. За допомогою зазначених методів розглянуто досліджуване питання у статичній й динамічній його розвитку, належним чином відтворено логічність і послідовність процесів становлення та розвитку державно-правових поглядів К. Трильовського. Діалектичний підхід дав можливість простежити життєвий шлях і роль діяча у суспільно-політичній та культурно-просвітницькій діяльності. Метод системно-структурного аналізу дозволив розкрити місце державно-правових поглядів К. Трильовського в системі вітчизняної політико-правової думки. Історико-правовий метод застосовано з метою усвідомлення еволюції державно-правових поглядів К. Трильовського. Системний метод дозволив проаналізувати та класифікувати історіографічні й архівні матеріали, які використовувались у дисертації. Завдяки порівняльно-правовому методу вдалося здійснити порівняльний аналіз державно-правових поглядів К. Трильовського та інших тогочасних видатних діячів із досліджуваної проблематики. Формально-юридичний метод використовувався у ході аналізу досліджень К. Трильовського. Зазначене забезпечило високий ступінь вірогідності та наукової обґрунтованості результатів виконаного

Гуменюк Т. В. дослідження.

Варто підкреслити, що в роботі авторкою чітко та зрозуміло окреслено завдання, об'єкт, предмет і мету наукового дослідження відповідно до усталених вимог, які було повністю виконано в результаті.

Аналіз дисертації Гуменюк Т. В. та її наукових публікацій, в яких висвітлено результати проведеного дослідження, дає підстави для висновку **про відсутність у роботі положень, що можуть бути витлумачені як порушення академічної доброчесності.**

Достовірність і новизна наукових положень і висновків дисертаційного дослідження не викликає сумнівів і полягає в тому, що дисертація Гуменюк Т. В. є першим в Україні комплексним дослідженням, де на основі широкої історіографічної та джерельної бази досліджуються державно-правові погляди К. Трильовського У дисертації обґрунтовується низка концептуальних, понять, висновків, пропозицій, сформульованих авторкою особисто, які варто підтримати.

Так, авторка ґрунтовно дослідила стан наукової розробки проблеми; проаналізувала джерельну базу дослідження; простежила особливості формування державно-правових орієнтирів К. Трильовського у руслі суспільно-політичних процесів на українських землях в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.; розкрила специфіку утвердження поглядів К. Трильовського у ході його парламентської діяльності; висвітлила особливості реалізації поглядів діяча у ході створення українського січового руху; встановила характерні риси втілення державно-правових поглядів К. Трильовського в період Західноукраїнської Народної Республіки; охарактеризувала принципи відображення державно-правових поглядів у творчій спадщині вченого.

Серед найбільш значимих висновків, що становлять основу наукової новизни роботи та варті підтримки, слід відзначити такі:

на основі ґрунтового вивчення джерел всесторонньо проаналізовано процес становлення та утвердження державно-правових поглядів К. Трильовського з урахуванням тих визначальних факторів, які вплинули на становлення його особистості;

переосмислено значення наукової спадщини К. Трильовського з позицій дослідження зарубіжного досвіду національно-державницьких змагань та можливості його адаптації в контексті вітчизняного державотворення;

досліджено погляди К. Трильовського на систему формування українських патріотичних переконань з позицій забезпечення за всіма громадянами права на культурне і національне самовизначення;

удосконалено знання щодо різноаспектної діяльності К. Трильовського як громадського та державного діяча, адвоката, дослідника у сфері юриспруденції;

домінанти про те, що у творчій спадщині К. Трильовського чітко відображено ідеї національної самоідентичності та української автономії з усвідомленням того, що цілісність української нації та її подальший розвиток визначається комплексом якісних здобутків у всіх сферах життєдіяльності суспільства;

знання щодо ролі К. Трильовського в організаційному оформленні українського січового руху та участі січових товариств у національно-визвольній боротьбі українського народу за свою свободу і незалежність;

набули подальшого розвитку положення стосовно впливу суспільно-політичних процесів у західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст. на державно-правові орієнтири К. Трильовського;

доробки щодо актуалізації К. Трильовським ідей соборності українських земель та відстоювання прав українського народу в межах єдиної української держави;

знання щодо депутатської діяльності К. Трильовського в австрійському парламенті та Галицькому крайовому сеймі стосовно захисту прав українського народу.

Відзначимо, що в дисертації представлено всі необхідні рівні наукової новизни отриманих Гуменюк Т. В. результатів дослідження.

Оцінка змісту дисертації. Композиційно дисертаційне дослідження Гуменюк Т. В. складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 192 сторінки, з них основний текст займає 165 сторінок. Список використаних джерел складається із 272 найменувань і займає 27 сторінок.

Структура роботи повністю відповідає визначеній меті та завданням дослідження. У вступі детально обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, описано наукові методи дослідження, а також охарактеризовано положення наукової новизни та практичне значення одержаних результатів. Також міститься інформація про апробацію результатів дослідження та структуру дисертації.

У першому розділі роботи авторкою системно та послідовно досліджено історіографічну та джерельну базу дослідження. Встановлено, що історіографічна та джерельна база дослідження нині доволі вагома й різноманітна за видовим і персоніологічним складом. Наявна значна кількість літератури, яка стосується різноманітних аспектів діяльності діяча, однак вона не є систематичною й не охоплює цілісне вивчення питання. На цій підставі авторкою слушно наголошується, що сучасний стан вивчення

державно-правових поглядів Кирила Трильовського, як і подальший комплексний аналіз даної теми упродовж усього його життя, недостатній.

У другому розділі роботи авторкою було ґрунтовно досліджено фактори, які були визначальними у процесі формування державно-правових поглядів К. Трильовського. У роботі наголошується, що в процесі становлення державно-правових поглядів К. Трильовського вагомим фактором була його участь у громадсько-політичному житті українського суспільства. Державотворча діяльність діяча уособлювала відстоювання ідей української автономії й національної самоідентифікації. Належний фаховий рівень підготовки та практична діяльність дали можливість усвідомлення й поширення серед суспільства постулатів, що національний розвиток українського народу та єдність української нації визначається важливими і якісними здобутками у всіх сферах суспільно-політичного життя, що в підсумку здійснює помітний вплив на розвиток української державності.

У третьому розділі роботи йдеться про особливості реалізації політичних та правових поглядів К. Трильовського. Наголошується, що важливим здобутком К. Трильовського у руслі державотворчих процесів на українських землях стало заснування січового руху. Розкрито роль К. Трильовського у складі ЗУНР, де він відстоював позиції цілковитої самостійності України, в основі якої мала бути закладена республіканська форма правління та організована регулярна українська армія. Доволі повно, на нашу думку, розкрито сутність державно-правових поглядів К. Трильовського у його творчій спадщині.

Наукове та практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження мають прикладний характер і можуть використовуватися за різними напрямками діяльності, зокрема:

правотворчій – у процесі розробки нормативно-правових актів у сфері регулювання державного устрою та конституційного забезпечення української державності;

правозастосовчій діяльності – у процесі реформування правової системи України на сучасному етапі;

науково-дослідній – з метою подальшого наукового розроблення актуальних питань вітчизняного державотворення;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін та курсів під час підготовки підручників, посібників і навчально-методичного забезпечення викладання таких навчальних дисциплін, як: «Історія держави і права України», «Історія політичних та правових вчень», «Теорія держави і права», «Історія України», «Політологія».

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в

опублікованих працях. Змістовне наповнення, перелік та кількість публікацій, апробація результатів дисертації відповідають встановленим вимогам. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, знайшли своє відображення у 7 наукових працях, 2 статті опубліковано у наукових періодичних виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, 2 статті – у закордонних фахових виданнях, а також 3 публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Слід відмітити, що наукові публікації відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою № 44 Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р.

Аналіз дискусійних положень та основні зауваження. Відзначаючи актуальність, наукову й практичну цінність дисертаційного дослідження Гуменюк Т. В., обґрунтованість його положень, слід звернути увагу на окремі моменти, які носять дискусійний характер або потребують певних пояснень.

1. З тексту роботи видно, що К. Трильовський здобув докторський ступінь у 1894 р. у Кракові, отримав фах адвоката та склав адвокатські іспити. Проте надалі інформація стосується тільки специфіки його адвокатської діяльності, а зміст та характерні риси наукової кваліфікаційної роботи К. Трильовського розглядаються лише побіжно. З зв'язку з цим здобувачці доцільно було б глибше зупинитися на даному питанні і зазначити: яким чином докторський ступінь з права вплинув на становлення адвокатського фаху правника та чи було використано його основні положення як наукову основу для подальших розвідок автора?

2. З тексту дисертації не повною мірою зрозуміло, чому саме К. Трильовський вважав входження західноукраїнських земель до Австрійської держави явищем більш позитивним, ніж їх перебування у складі Польщі (с. 80). Вважаємо, що дисертантці можна було б навести більше аргументів з даного питання та, на основі відображення позиції діяча, чітко порівняти особливості державно-правового розвитку українських земель у складі обох держав.

3. У дисертації зауважується, що у ході активної парламентської діяльності К. Трильовському вдалося подати офіційний запит до президента Палати послів щодо злочинів уряду стосовно політичних в'язнів. Зокрема він засуджував тортури, які широко використовувались царським відносно представників революційного руху, а тому публічно вимагав від австрійського парламенту виступити з критикою таких дій на міждержавному рівні (с. 85). Водночас далі по тексту не відображено, яка подальша доля

цього запиту і чи вдалося в умовах загальноімперського режиму актуалізувати дане питання на широкий суспільний загал?

Водночас, висловлені зауваження жодним чином не впливають на високу оцінку здійсненого Гуменюк Т. В. дослідження та не стосуються його основних концептуальних положень. Йдеться саме про уточнення окремих пропозицій авторки, а також питання наукової дискусії, в якій кожен вправі відстоювати свою позицію.

Загальний висновок щодо оцінки дисертаційного дослідження. Загалом дисертація Гуменюк Тетяни Володимирівни є новою працею, що відзначається науковою новизною, обґрунтованістю висновків, які мають теоретичне значення для розвитку української історико-правової науки.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Гуменюк Тетяни Володимирівни на тему «Державно-правові погляди Кирила Трильовського» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Отже, авторка дисертаційного дослідження, Гуменюк Тетяна Володимирівна, набула теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у сфері професійної діяльності, оволоділа методологією наукової діяльності, а також здійснила власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У підсумку слід зазначити, що здобувачка Гуменюк Тетяна Володимирівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри теорії та історії держави і права Університету «КРОК»

Підпис Олександра БИКОВА засвідчую
Директор департаменту кадрів Вищого навчального закладу
«Університет економіки та права "Крок"»
Олександра ПАЛАНЮК
05 02 2024 р.

ОБ

Олександр БИКОВ